

Ziraat Fakültesi Öğrencilerinin Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesine Bakış Açılarının Değerlendirilmesi; Yozgat Bozok Üniversitesi Örneği

Zehra Meliha TENGİZ^{1*}, Merve AYYILDIZ¹, Adnan ÇİÇEK²

¹Yozgat Bozok Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Yozgat

²Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Tokat

*Sorumlu Yazar (Corresponding author): z.meliha.tengiz@yobu.edu.tr

Özet

Tarımda istihdam eden nüfusun giderek azalması ve yaşlanması tarımsal üretimin sürdürülebilirliğine ilişkin endişeleri arttırmaktadır. Bu nedenle çoğu ülkenin gençleri tarıma yönlendirmeye ilişkin kalkınma ve destekleme projelerine ağırlık verdiği görülmektedir. Türkiye’de ise ziraat eğitimi almış gençlerin tarımsal üretime kazandırılmasına yönelik “Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi” yürütülmeye başlanmıştır. Bu çalışmada, tarıma yönelik eğitim almakta olan gençlerin projeden haberdar olma durumları, yararlanma düşünceleri ile buna etki eden faktörlerin belirlenmesi ve tarıma yönelik tutumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Yozgat Bozok Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğrencilerinden Mart-Nisan 2022 tarihlerinde yüz yüze anket yoluyla (129) elde edilen veriler çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin çoğunun mezuniyet sonrası tarım ile uğraşma düşüncesinde olup bu düşüncede en önemli etkenin ailenin tarımsal üretimde bulunması olduğu tespit edilmiştir. Ancak projeden yararlanmak isteyen gençlerin oranı oldukça düşüktür. Projeden yararlanma isteğinin düşüklüğü; henüz yaygınlaşmaması, hibe tutarının yetersizliği ve yararlanmak isteyenlerden çok fazla ön koşulun aranmasıyla açıklanabilir. Projenin başarıya ulaşmasında girişimciler için faaliyet kolları dikkate alınarak farklı ve yeterli miktarda hibe tutarlarının belirlenmesi önemli görülmektedir. Ayrıca gençlere yönelik programların başarıya ulaşmasında kırsaldaki yaşam standartlarının iyileştirilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Araştırma Makalesi

Makale Tarihiçesi

Geliş Tarihi :10.10.2022

Kabul Tarihi :20.12.2022

Anahtar Kelimeler

Kırsal kalkınmada uzman eller projesi
tarımsal sürdürülebilirlik
zirai eğitim

Evaluation of Agricultural Faculty Students’ Perspectives on Expert Hands in Rural Development Project; The Case of Yozgat Bozok University

Abstract

In this study, it is aimed to determine the knowledge of the young people receiving agricultural education about the “Expert Hands In Rural Development Project”, their thoughts on benefiting and the factors affecting it, and also to evaluate their attitudes towards agriculture. For this purpose, data obtained from Yozgat Bozok University Faculty of Agriculture students in March-April 2022. The results showed that many students considered working in agriculture after graduation, and it was found that the presence of the family in agricultural production determined the largest role in this decision. However, the proportion of young people who want to benefit from the project is low. The fact that the project has not become widespread yet can be explained by the inadequacy of the grant amount and the search for too many prerequisites. In order for the project to achieve the desired success, it is considered important to determine different and sufficient grant amounts, taking into account the fields of activity. Additionally, for grant programs successful, policies aiming at raising living conditions in rural regions must also be developed.

Research Article

Article History

Received :10.10.2022

Accepted :20.12.2022

Keywords

Expert hands in rural development project
agricultural sustainability
agricultural education

1. Giriş

Tarım sektörü; gıda güvencesi, ekonomik gelişme, istihdam artışı, sanayi sektörüne hammadde temini, biyolojik çeşitlilik ile ekolojik dengenin korunmasına katkı sağlamaktadır (Doğan ve ark., 2015; Sav ve Sayın, 2018; Başaranoğlu ve Yılmaz, 2020). Bu bağlamda sektör, sosyo-ekonomik ve endüstriyel gelişim için yüksek bir çarpan ve bağlantı etkisi oluşturması nedeniyle ekonomiler için stratejik bir öneme sahiptir (Adesina ve Favour, 2018).

Kırsal göç sanayileşme süreciyle başlamış ve son yirmi yılda özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ciddi artış göstermiştir. Kırsaldan göçün nedenleri ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye farklılık gösterirken; tarımda ve kırsal kalkınmada yaşanan birçok aksaklığın kırsal göçü tetiklediği görüşü hakimdir (Xu ve ark., 2019; Güreşçi, 2022). Diğer sektörler ile karşılaştırıldığında tarım sektöründe sermaye hareketliliğinin yavaş, risk ve belirsizliğin fazla olması, zamanla tarımsal üretimden vazgeçiş ve göçü tetiklemiştir. Diğer yandan tarım sektöründe teknoloji ve makine kullanımının yaygınlaşması işgücüne olan ihtiyacı azaltırken; özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin maliyetleri üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu durum kırsalda yaşayanlarda önemli ölçüde refah ve gelir kaybı yaratması nedeniyle göç hareketliliğine yol açmıştır. Eğitim, sağlık, alt yapı ve sosyal hizmetlerin yetersizliği, tarım dışı istihdam olanağının azlığı, kırsal alana yönelik yatırım faaliyetlerinin asgari düzeyde tutulması kırsal göç artışına neden olan sosyal faktörler arasında yer almaktadır (Daudu ve ark., 2009; White, 2012; Bezu ve Holden, 2014). Türkiye’de benzer nedenlere ek olarak tarım işletmelerinin yeter gelirli işleme büyüklüğünde olmayışı ve parçalılığı, zaman içerisinde kentsel nüfustaki artış ve 2014 yılında büyükşehir belediye mücavir

alan sınırlarının genişletilmesi gibi unsurlar kırsal nüfusun büyük ölçüde azalmasına yol açmıştır (Doğan ve ark., 2015; Sav ve Sayın, 2018; Altıntaş ve ark., 2019).

Tarımsal üretimin yoğun olarak kırsal alanlarda yapılması nedeniyle kırsal nüfus tarımsal nüfus ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kırsal göç artışı tarımsal istihdamda önemli kayıplara yol açmıştır (Ma ve ark., 2019). Kırsal nüfustaki azalma ve nüfus yapısında yaşanan değişim tarımsal üretimin sürdürülebilirliği üzerine birçok endişe ve tehdidi de beraberinde getirmiştir. Özellikle genç nüfusun tarımdan ayrılışı ve yaşanan tarımsal nüfusun, dünyada hızla artan gıda talebini karşılamada verim sağlayamayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle son yıllarda birçok ülkenin tarım politikalarında gençlerin tarımda kalmasına ve/veya tarıma yönlendirilmesine ilişkin politikalara ağırlık verdiği görülmektedir (Maiga ve ark., 2015; Adesina ve Favour, 2016; Cheteni, 2016; Njeru, 2017).

Türkiye’de tarımda istihdam edenlerin oranının % 17.4 ve tarım işletmecilerinin yaş ortalamasının 52 yıl olduğu tahmin edilmektedir (Başaranoğlu ve Yılmaz, 2020). Bu durum ilgili kurum ve kuruluşları harekete geçirmiş ve tarımsal istihdamı arttırmak, kırsalda yaşayanların gelir seviyesini yükseltmek ve kırsal göçü önlemek amacıyla “*Genç Çiftçilerin Desteklenme Programı, Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı, Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi*” vb. çeşitli projeler uygulanmaya başlanmıştır. 2020 yılında pilot olarak uygulamaya konan ve 2022-2024 yılları için aktif hale gelen bir diğer proje ise *Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi*’dir. Bu proje diğer projelere ek olarak tarım ile ilgili ön lisans ve lisans programlarından mezun gençleri baz alarak tarım, ormancılık, gıda ve su ürünleri sektörlerinde girişimciliği desteklemek, bu faaliyetlerin uzman kişiler tarafından

yapılmasını teşvik etmek, tarımsal üretimin miktarını, kalitesini ve verimliliğini arttırmak, kırsal alanda tarımsal üretim yapan mevcut işletmelere örnek ve önderlik oluşturacak sürdürülebilir yatırımları desteklemek amacıyla geliştirilen bir hibe programıdır (Satar ve ark., 2022; Anonim, 2022a).

Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi 2019-2020 yıllarında Amasya, Düzce, İzmir ve Mardin olmak üzere dört pilot ilde yürütülmüştür. Bu illerde toplam 100 projenin 100 bin TL'ye kadar desteklenmesi planlanmış ve 2020 yılında 98 proje sahibine 9.7 milyon TL hibe desteği ödemesi yapılarak 11.9 milyon TL'lik yatırımın faaliyete geçmesi sağlanmıştır. Bunun üzerine 4046 sayılı "Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Kırsal Kalkınmada Uzman Ellerin Desteklenmesine İlişkin Karar" ile 2022-2024 yılları arasında proje 81 ilde uygulanmaya başlamıştır (Anonim, 2022a). Devam eden süreçte projede değişikliği içeren 6691 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı 14 Ocak 2022 tarihinde 32073 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve hibe miktarı 250 bin TL'ye yükseltilmiştir (Anonim, 2023).

Gençlerin tarımda kalması; tarımsal istihdamda artış sağlama, kırsal göçü önleme, tarımsal üretimin sürdürülebilirliğine katkıda bulunma, kentsel alanlardaki nüfus ve işsizlik baskısını azaltma ve tarımda uzmanlaşma açısından oldukça önemli görülmektedir. Son yıllarda politika yapıcıların konuyu önceliğine taşıdıkları ve bazı projeleri hayata geçirdikleri görülmektedir. Kırsal kalkınma ve tarımda istihdam yaratma amacıyla daha etkin sonuçlar ortaya koyabilmek için gençlerin tarımda kalmasına yönelik yapılan bilimsel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Literatürde de Genç Çiftçilerin Desteklenme Programı, Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı,

Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi başta olmak üzere bu projelerin etkinliğini değerlendirmeye yönelik pek çok çalışmaya yer verilmiştir (Sevinç ve Binici, 2016; Çobanoğlu ve ark., 2017; Birol ve ark., 2020; Özkan ve Alkan, 2020; Beşen ve ark., 2021; Akdoğan ve Gülçubuk, 2022). Ancak 2022-2024 yılları için aktif hale gelen *Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi*'ne ilişkin çok az sayıda çalışma vardır (Satar ve ark., 2022; Engindeniz ve ark., 2022). Bu çalışmayla tarıma yönelik eğitim almakta olan gençlerin "*Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi*"nden haberdar olma durumları ve buna etki eden faktörlerin belirlenmesi ile tarıma yönelik tutumlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın özellikle ziraat eğitimi alan gençlerin uzman eller projesi hakkındaki görüşlerine yer vermesi nedeniyle özgün değerinin yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca araştırma sonuçlarının ilgili kurum ve kuruluşlarca yürütülen ve gelecekte yürütülmesi planlanan benzer projelere gençlerin ilgisinin belirlenmesine, teşvik ve destek programlarının geliştirilmesine katkısı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada, tarıma yönelik eğitim almakta olan gençlerin "*Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi*"nden haberdar olma durumları ve projeden yararlanma düşünceleri ile buna etki eden faktörlerin belirlenmesi, ayrıca tarıma yönelik tutumlarının değerlendirilmesini amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Yozgat Bozok Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğrencilerinden Mart-Nisan 2022 tarihlerinde yüz yüze anket yoluyla elde edilen birincil veriler çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır. Anket çalışmasında Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan 21.12.2022 tarihli 40/10 kararı ile izin alınmıştır.

Çalışmanın ana popülasyonunu 2021-2022 eğitim öğretim yılında fakültede öğrenim gören 198 öğrenci

oluşturmaktadır. Projenin konusunun genç ziraat mühendislerine yönelik olması nedeniyle 40 yaş üzerindeki öğrenciler ile kamuda görev yaparak öğrenimine devam eden öğrenciler kapsam dışında tutulmuştur. Böylece aktif olarak öğrenime devam eden öğrenciler göz önünde

bulundurulmuş ve 129 öğrenciyle anket yapılmıştır. Ziraat Fakültesi bünyesinde üç bölümde eğitim öğretim faaliyeti yer almaktadır ve anket yapılan öğrencilerin sınıflara göre dağılımları tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin sınıflara göre dağılımı

Sınıf	Frekans (Kişi)	%
1. Sınıf	29	22.5
2. Sınıf	38	29.5
3. Sınıf	32	24.8
4. Sınıf	30	23.3

Çalışmada elde edilen veriler arasındaki bağlantılar yüzde dağılımlarıyla çapraz tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır. Oluşturulan çapraz tablolarda gruplar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı “chi-square” ve farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığının tespitinde “tek yönlü varyans” analizi yardımıyla istatistiksel olarak ortaya konulmuştur.

3. Bulgular ve Tartışma

Ziraat Fakültesi öğrencilerine ve öğrencilerin ailelerine ilişkin genel bilgilere tablo 2’de yer verilmiştir. Öğrencilerin % 67.4’ünü kadınlar, % 32.2’sini erkekler oluşturmakta olup yaş ortalaması 22.01 yıl olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin % 67.4’ünün ailesinin tarımsal faaliyette bulunduğu ve bu ailelerde yıllık tarımsal gelirin 257 041,67 TL yıl⁻¹ olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin geneline bakıldığında ise tarımsal gelir 155 420,54 TL yıl⁻¹ olarak hesaplanmış, ailelerin tarım dışı gelirinin ise 89 541,86 TL yıl⁻¹ olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin ailelerindeki ortalama kişi sayısının 3.78 olduğu belirlenmiştir. 2022 yılı Türkiye’de dört kişilik ailenin yoksulluk sınırı 26 485 TL ay⁻¹ (Anonim, 2022b) olduğu dikkate alındığında; elde edilen veriler ışığında hesaplanan toplam gelirin (20 413,5 TL ay⁻¹) yoksulluk sınırının altında kalması dikkat çekmektedir.

Öğrencilerin ailelerinin toplam işletme arazisi ortalama 103.87 da ve büyük çoğunluğu (96.54 da) tarla arazisi niteliğindedir. Ailelerin ortalama büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı sırasıyla 4.6, ve 23.0 adet olarak belirlenmiştir.

Öğrencilerin % 67.4’ünün ailelerinin tarımsal üretim faaliyetinde bulunduğu, yine öğrencilerin %59.7’sinin ziraat fakültesine gelmeden önce aileleri ile birlikte tarımsal faaliyet içinde yer aldığı saptanmıştır. Daha önce tarımsal faaliyet ile uğraşan öğrencilerin büyük bir kısmının (% 72.7) bitkisel üretim faaliyetinde yer aldığı geriye kalan kısmın ise hayvansal üretim yaptığı belirlenmiştir. İzmir ilinde gerçekleştirilen benzer çalışmada öğrencilerin % 49.6’sının ailesi tarımla uğraştığı ve çoğunluğunun meyvecilik (% 60.3) faaliyetinde bulunduğu tespit edilmiştir (Engindeniz ve ark., 2022).

Öğrencilerin ziraat fakültesini tercih etme nedenleri incelendiğinde, % 24.0’ü aile mesleği, % 23.3’ü tarımsal üretim yapma isteği, % 20.9’u zorunlu tercih olarak ve % 17.1’i eğitim olarak bilinçli tarımsal üretim yapmak nedeniyle tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Tablo 3). İş imkanının fazla olması, gelirin yüksek olması, tarımın süreklilik arz eden bir sektör olması düşüncesi diğer nedenler (% 14.7) arasındadır. Öğrencilerin ziraat fakültesi tercihinde ailenin tarımla uğraşmasının etkili olduğu

görülmektedir. Nitekim yapılan analiz sonucunda da öğrencilerin ziraat fakültesi tercihi ile ailelerinin tarımda bulunma durumu

arasında %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 2. Öğrencilere ve ailelerine ilişkin genel bilgiler

Değişkenler		
Cinsiyet (%)	Kadın	67.4
	Erkek	32.2
Yaş (ort. yıl-std sapma)	Genel ort.	22.01 – 3.58
	Tarım Ekonomisi	31.8
Bölüm (%)	Bitki Koruma	57.4
	Bahçe Bitkileri	10.9
	1.Sınıf	22.5
Sınıf (%)	2.Sınıf	29.5
	3.Sınıf	24.8
	4.Sınıf	23.3
Genel not ortalaması (ort.-std sapma)	Genel ort.	2.85 – 0.46
	Marmara	10.9
Geldikleri bölgeler (%)	Akdeniz	15.2
	Ege	13.0
	İç Anadolu	23.9
	Karadeniz	17.4
	Doğu Anadolu	6.5
	Güneydoğu Anadolu	13.0
Tarımsal gelir (TL, tarımsal üretim yapanlar ort.)	TL yıl ⁻¹	257 041,67 (n:87)
Tarımsal gelir (TL, genel ort.)	TL yıl ⁻¹	155 420,54 (n:129)
Ailenin tarım dışı geliri (TL, ort.)	TL yıl ⁻¹	89 541,86 (n:129)
Toplam gelir (TL, genel ort.)	TL yıl ⁻¹	244 962,40 (n:129)
Aile kişi sayısı (ort. kişi-std sapma)	Kişi	3.78 – 1.28
Ailelerin tarımsal arazi varlığı (n:87)	da	103.87
Ailelerin hayvan varlığı (n:87)	Büyükbaş, adet	4.6
	Küçükbaş, adet	23.0

Tablo 3. Öğrencilerin Ziraat Fakültesini tercih etme nedenleri ile ailelerinin tarımsal üretimde bulunma durumu arasındaki ilişkiler (%)

		Ailenin tarımsal faaliyette bulunma durumu		
		Evet	Hayır	Toplam
Ziraat Fakültesi tercih etme nedeni	Zorunlu tercih	9.3	11.6	20.9
	Aile mesleği olduğu için	20.9	3.1	24.0
	Tarımsal üretim yapmak için	16.3	7.0	23.3
	Eğitim almak-bilinçli üretim yapmak	11.6	5.4	17.1
	Diğer	9.3	5.4	14.7
	Toplam	67.4	32.6	100.0
Pearson Chi-Square: 12.211		df: 4	P-Value: 0.016	

Türkiye’de tarımsal faaliyetler yaygın olarak aile işletmeciliği şeklinde yapılmakta ve

ailenin sahip olduğu arazi, alet-makine ve diğer tarımsal varlıkların mülkiyetinin büyük

oranda aile reisinde olduğu bilinmektedir. Elde edilen bulgulara göre ailesi tarımsal üretimde bulunan gençlerin sadece % 17.2'sinin üzerine kayıtlı tarımsal varlığını olduğu belirlenmiştir.

Mülkiyet durumunun aidiyet duygusunu güçlendirdiği ve tarımsal faaliyetin srdrlebildiğinde etkili olduğu dşnldğinde bu oran oldukça düşüktür.

Tablo 4. Mezuniyet sonrası tarım ile uğraşma düşünceleri (%)

		Ailenin tarımsal faaliyette bulunma durumu		
		Evet	Hayır	Toplam
Tarım ile uğraşma düşüncesi	Evet	59.7	17.8	77.5
	Hayır	4.7	11.6	16.3
	Kararsız	3.1	3.1	6.2
	Toplam	67.4	32.6	100.0
Pearson Chi-Square: 19.719		df: 2	P-Value: 0.000	

Ziraat mühendisi adaylarının mezuniyet sonrası tarımsal faaliyetler ile ilgilenme düşünceleri incelendiğinde; % 77.5'i tarımsal üretimde yer almayı dşnrken, % 6.2'si

kararsız olduğunu, diğerleri (% 16.3) ise tarımsal faaliyet içinde yer almak istemediklerini belirtmişlerdir (tablo 4).

Tablo 5. Mezuniyet sonrası tarım ile uğraşma istekliliğinin nedenleri (%)

		Ailenin tarımsal faaliyette bulunma durumu		
		Evet	Hayır	Toplam
Mezuniyet sonrası tarım ile ilgilenme isteği				
Evet nedenleri*	İlgilenmem gereken arazilerimiz var	49.4	4.8	54.2
	İlgilenmem gereken hayvanlarımız var	19.5	2.4	21.9
	Aile mesleği	40.2	9.5	49.7
	Tarımı karlı buluyorum	34.5	14.3	48.8
	Tarımı seviyorum	51.7	31.0	82.7
	Köy yaşamı ilgimi çekiyor	37.9	9.5	47.4
	Diğer	11.5	19.0	30.5
Hayır nedenleri*	Tarım ağır ve zahmetli	2.3	11.9	14.2
	Tarım yeterli gelir sağlamıyor	4.6	11.9	16.5
	Kırsalda yaşamak zor	2.3	7.1	9.4
	Sosyal güvence ve gelir garantisi yok	3.4	16.7	20.1
	Köy hayatı çekici gelmiyor	2.3	7.1	9.4
	Tarıma yeterli destek verilmiyor	2.3	11.9	14.2
	Diğer	2.3	21.4	23.7

*Birden fazla seçeneğe cevap verilmiştir

Öğrencilerin mezun olduktan sonra tarımsal faaliyetlerde bulunma nedenleri arasında; tarımı sevmeleri (% 82.7), ailenin yeterli arazi varlığını olması (% 54.2), ailenin tarımsal faaliyet yapması (% 49.7) ve köy yaşamının ilgi çekmesi (% 47.4) n plana çıkmaktadır. Diğer yandan tarım sektöründe sosyal güvence

ve gelir garantisinin olmaması (% 20.1), yeterli gelir elde edilememesi (% 16.5), üretim ağır ve zahmetli oluşu (% 14.2) ve yeterli desteğin verilmemesi (% 14.2) nedeniyle öğrenciler gelecekte tarımla ilgilenmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir (Tablo 5).

Öğrencilerin gelecekte tarımsal faaliyette bulunmama nedenleri arasında tarımsal faaliyetlerden yeterli gelir elde edilememesi öne çıkmaktadır. Bu durum henüz tarımsal üretim içinde yer almayanlar kadar daha önce yer almış öğrenciler arasında da önemli görülmektedir. Satar ve ark. (2022) uzman eller projesi hayvancılık projelerinden yararlanan gençler ile yaptıkları çalışmada

yeterince para kazanamamak, sosyal sebepler, sektörün zor ve zahmetli olması üretimi bırakma düşünceleri arasında sıralandığını belirtmiştir. Genç çiftçi projesinde ise üretimi devam ettirme düşüncesi üzerinde sosyal ve kültürel sebeplerin daha önemli olduğu görülmektedir (Unakıtan ve Başaran, 2018; Altıntaş ve ark., 2019).

Tablo 6. Öğrencilerin öğrenim gördüğü sınıflara göre “Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi” hakkındaki bilgi düzeyleri

		Sınıf				
		1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf	4. sınıf	Genel
Proje Bilgi Düzeyi	Hiç duymadım	72.4	42.1	31.3	26.7	42.6
	Duydum ama bilgim yok	13.8	34.2	43.8	30.0	31.0
	Biraz bilgim var	10.4	7.9	12.5	26.7	14.0
	Yeterli bilgiye sahibim	3.4	15.8	12.4	16.6	12.4
	Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Pearson Chi Square: 20.844		df:9	P-Value: 0.013			

Yapılan çalışmada öğrencilerin % 42.6’sının “Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi”ni daha önce hiç duymadığı, % 31.0’inin projeyi duyduğunu ancak yeterli bilgisinin olmadığı, % 14.0’ünün biraz bilgisi olduğu ve % 12.4’ünün yeterli bilgiye sahip olduğu belirlenmiştir (Tablo 6). Fakültede 1. sınıfta okuyan öğrencilerin % 72.4’ü, 2. sınıfta okuyanların ise % 42.1’i projeyi hiç duymadıklarını belirtmişlerdir. Üst sınıflarda ise projeyi duyma ve proje hakkında bilgi sahibi olma oranı yükselmektedir.

Çalışmada proje bilgi düzeyleri hiç duymadım (1), duydum ama bilgim yok (2), biraz bilgim var (3) ve yeterli bilgiye sahibim (4) şeklinde sıralanmıştır. Proje hakkında 1. sınıfların bilgi düzeyi ($\bar{x}=1.45$) iken 2. sınıfların ($\bar{x}=1.97$), 3. sınıfların ($\bar{x}=2.06$) ve 4. sınıfların bilgi düzeyi ($\bar{x}=2.33$) dür. Yapılan chi square analizi sonuçlarına göre öğrencilerin okuduğu sınıf ile proje hakkında

bilgi sahibi olma arasında % 5 düzeyde anlamlı bir ilişki söz konusudur. Benzer bir çalışmada ise öğrencilerin % 70.9’unun uzman eller projesi hakkında bilgi sahibi olduğu bulunmuştur (Engindeniz ve ark., 2022). Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda; farklı sınıflardaki öğrenciler arasında proje bilgi düzeyi bakımından farklılık tespit edilmiştir. Buna göre, 1. sınıf ile 4. sınıf öğrencileri arasında bilgi düzeyi anlamlı derecede daha yüksektir (f: 4.050, $p<0.01$).

Öğrencilerin ailelerinin tarımsal faaliyetlerde bulunması ile öğrencilerin proje hakkında bilgi sahibi olması arasında istatistiksel bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 7). Tablo incelendiğinde ailesi tarımsal faaliyette bulunan veya bulunmayan öğrencilerin, projeden haberdar olmasına ilişkin sonuçlar benzerlik göstermektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin ailelerinin tarımsal faaliyette bulunma durumu ile “Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi” hakkındaki bilgi düzeyleri

		Ailenin tarımsal faaliyette bulunma durumu		
		Evet	Hayır	Genel
Proje Bilgi Düzeyi	Hiç duymadım	41.4	45.2	42.6
	Duydum ama bilgim yok	28.7	35.7	31.0
	Biraz bilgim var	17.2	7.2	14.0
	Yeterli bilgiye sahibim	12.6	11.9	12.4
	Toplam	100.0	100.0	100.0
Pearson Chi Square: 2.626		df:3	P-Value: 0.453	

Tablo 8. Öğrencilerin Uzman Eller Projesine başvuru yapma düşünceleri (%)

		Ailenin tarımsal faaliyette bulunma durumu		
		Evet	Hayır	Toplam
Proje başvuru düşüncesi	Evet	29.5	5.4	34.9
	Hayır	21.7	17.1	38.8
	Kararsız	16.3	10.1	26.4
	Toplam	67.4	32.6	100.0
Pearson Chi-Square: 9.405		df: 2	P-Value: 0.009	

Yapılan araştırmada öğrencilerin Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi'nden yararlanma istekliliğine ilişkin sonuçlar Tablo 8'de verilmiştir. Projeden yararlanma isteğinde olan öğrencilerin ailelerinin çok büyük oranda tarım ile uğraştığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni ailelerin kırsal kesimde arazi başta olmak üzere bitkisel ve hayvansal üretime yönelik varlıklarının olmasıdır. Yapılan chi square testine göre proje başvuru düşüncesi ile ailenin tarımda bulunma durumu arasında %1 düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Buna göre, ailesi tarımsal üretimde bulunan öğrencilerin projeye başvuru düşüncelerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Projeye başvuru düşüncesinde olan (% 34.9) ve kararsız olan (% 26.4) öğrencilerin % 84.4'ü bitkisel üretim için projeden yararlanabileceklerini belirtmiştir. Bunu hayvancılık (% 37.8) ve ormancılık alanlarındaki faaliyetler (% 6.7) takip etmektedir. Proje başvuru düşüncesinin proje bilgi düzeyi bakımından farklılık durumu, tek yönlü varyans analizi ile test edilmiştir. Buna göre projeye başvuru yapmak isteyen

öğrenciler ($\bar{x}=2.24$) ile projeye başvuruda kararsız ($\bar{x}=1.79$) öğrenciler arasında bilgi düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($f: 2.667, p<0.10$).

Uzman eller projesine başvuru yapmak isteyen öğrencilerin, ailesi bitkisel üretim yapanların % 81.8'i başvuru durumunda bitkisel üretim yapmak için projeden yararlanmak istediğini, hayvancılık yapanların ise % 75.0'ı hayvancılık projesine başvuru yapmak istediklerini belirtmiştir. Bu durum daha önceden tarımsal faaliyet içerisinde yer alanların yine bildikleri faaliyet alanlarına yüksek oranda yönelmek istediklerini göstermektedir. Engindeniz ve ark. (2022) yapmış oldukları çalışmada ise öğrencilerin % 61.4'ünün uzman eller projesine başvurma düşüncesinde olduğunu ve kendi işini kurma düşüncesi (% 83.3) nedeniyle projeden yararlanmak istediklerini tespit etmiştir. Aynı çalışmada öğrencilerin öncelikli olarak bitkisel üretime yönelik projelere başvuru yapmak istedikleri hayvansal ve su ürünlerine yönelik projelerin bunu takip ettiğini belirtmişlerdir.

Tablo 9. Öğrencilerin uzman eller projesi hakkında görüşleri (%)

Proje Hakkında Görüşler	%					Ort. Puan	Std. Sapma
	1	2	3	4	5		
Projeden sağlanan 100 000 TL hibe desteği tarımsal faaliyetler için yeterlidir.	34.1	30.2	18.6	10.1	7.0	2.26	1.227
	64.3			17.1			
Proje tarımsal sürdürülebilirliğe katkı sağlayacaktır.	15.5	15.5	26.4	33.3	9.3	3.05	1.220
	31.0			42.6			
Proje aynı zamanda kırsal kalkınmaya destek sağlamaktır.	12.4	14.0	22.5	40.3	10.9	3.23	1.196
	26.4			51.2			
Uzman eller projesiyle birlikte kırsal göç azalacaktır.	11.6	18.6	24.8	35.7	9.3	3.12	1.173
	30.2			45.0			
Gençlere yönelik olan bu proje ile tarımda genç nüfusun artışı sağlanabilir.	7.8	15.5		27.1	21.7	3.40	1.208
	23.3		27.9	48.8			
Gençlerin tarımda kalmasını sağlayarak tarımda modernizasyonun gelişmesine katkıda bulunacaktır.	6.2	14.7	22.5	38.8	17.8	3.47	1.132
	20.9			56.6			
Genç ve eğitilmiş çiftçilerin tarımda yer alması tarım sektörünün gelişimini desteklemektedir.	2.3	10.9	18.6	43.4	24.8	3.78	1.017
	13.2			68.2			
Projeden yararlanmadaki ön koşullar genç üreticilerin hibe desteğinden yararlanma düzeyini azaltacaktır. *	3.1	17.8	34.1	30.2	14.7	2.64	1.037
	20.9			44.9			
Projenin etkinliği kırsal yaşam koşullarının iyileştirilmesine bağlıdır.	7.8	9.3		41.1	16.3	3.49	1.112
	17.1		25.6	57.4			
Projede yer alan kırsalda yaşam şartı bitkisel üretim gerçekleştirilmesi için önemlidir.	6.2	13.2		41.1	23.3	3.62	1.161
	19.4		16.3	64.4			
Zirai eğitim almış kişilerde yeterli hayvan ve arazi varlığı aranması projenin hedeflerine ters düşmektedir. *	7.8	14.0	33.3	27.9	17.1	2.67	1.147
	21.8			45.0			
Proje kentten kırsala göç hareketliğinde önemli yer alacaktır.	11.6	17.8	24.0	31.0	15.5	3.21	1.242
	29.4			46.5			
Ön lisans/ lisans eğitimi almış gençlerin kırsalda yaşama bakış açısı olumsuzdur. *	7.0	15.5	18.6	32.6	26.4	2.44	1.231
	22.5			59.0			

Likert ölçeğinde değerlendirilmiştir. (Kesinlikle katılmıyorum-1, Katılmıyorum-2, Ne katılmıyorum ne katılmıyorum-3, Katılıyorum-4, Kesinlikle katılıyorum-5)

* Olumsuz yargıların ortalama puanları ters kodlama (olumludan olumsuz) yapılarak hesaplanmıştır

Tablo 9’da gençlerin uzman eller projesi hakkındaki düşünceleri ailenin tarımda bulunup-bulunmama durumuna göre incelenmiş, sonuçların benzerlik göstermesi nedeniyle genel olarak verilmiştir. Öğrencilerin % 68.2’si tarım sektörünün gelişiminin desteklenmesinde genç ve eğitilmiş çiftçilerin yer alması gerektiğini düşünmektedirler. Bu durum gençlerin geleneksel üretim yöntemlerinden ziyade modern tarım uygulamalarını tercih ettiğini göstermektedir. Tarımsal üretim konusundaki eğitimleri ve tarımdaki ilerlemelerin birleşimiyle daha bilinçli üretim ve tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması açısından önemli görülmektedir. Proje temelde kırsal alanda genç nüfusu arttırmayı ve gençlerin aktif olarak tarımda yer almasını sağlamayı

amaçlamaktadır. Elde edilen bulgulara göre, bitkisel üretim için kırsalda yaşamının şart olduğunu düşünenlerin oranı % 64.4, düşünmeyenlerin oranı % 19.4 olarak belirlenmiştir. Buna karşın projenin etkinliğinin kırsal alanda yaşam koşullarının iyileştirilmesine bağlı olduğunu belirtmektedirler (% 57.4). Kırsal alanda ve tarımda genç nüfusu arttırmada gelirin yükseltilmesine yönelik tarımsal destek ve teşvik politikalarının yanı sıra özellikle sosyo-kültürel açıdan kalkınma politikalarına yer verilmesi önem arz etmektedir.

Öğrencilerin uzman eller projesi hakkındaki görüşleri içinde en fazla yetersiz gördükleri düşüncenin hibe tutarı ile ilgili olduğu görülmektedir. En yüksek hibe tutarı olan 100

000 TL'nin tarımsal faaliyet için yetersiz kalacağı (% 64.3) görüşünün hakim olduğu söylenebilir. Benzer bir çalışmada ise öğrencilerin projeye başvuru düşüncesinde olmamasının en önemli nedeni destek miktarının yetersizliğinden kaynaklandığı sonucu bu bulguyu destekler niteliktedir (Engindeniz ve ark., 2022). Çalışmanın giriş bölümünde de belirtildiği gibi söz konusu destek miktarı 2023 yılından itibaren 250 000 TL'ye yükseltilmiştir. Öğrenciler hibe miktarının yetersiz görülmesine ek olarak hibeden yararlanma prosedürlerinin çokluğu ve zorluğu (% 44.9) yönünde bir görüşe sahiptirler.

Kırsal alanlarda en büyük sorunlardan biri, gençlerin kentsel alanlara göç etmesi sebebiyle tarım sektöründe istihdam edilen genç nüfusun sayısının her geçen gün azalmasıdır. Genç nüfus azalışında gelir yetersizliği ve istihdam olanaklarının yanı sıra özellikle eğitim seviyesindeki artış karşısında yetersiz kalan sosyal olanaklar etkili olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında eğitim düzeyi yükseldikçe kırsal yaşama bakışın olumsuz olması beklenmektedir. Nitekim elde edilen sonuçlara göre ziraat fakültesi öğrencilerinin kırsal alanda yaşamaya olumsuz (% 59.0) baktıkları görülmektedir.

Yapılan benzer bir çalışmada öğrencilerin kırsal alanda yaşamak istememesi projeye başvurmama gerekçeleri arasında yer aldığı belirtilmiştir (Engindeniz ve ark., 2022). Gençlere yönelik gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise eğitim seviyesi yüksek, yaş grubu düşük ve kırsal alanın yaşam standartlarını düşük bulan gençlerin tarımsal üretimi bırakarak daha fazla göç etme eğiliminde olduğu belirtilmiştir (Altıntaş ve ark., 2019). Son yıllarda tarımda istihdam edilen nüfus yaş ortalamasını düşürmeye ve tarımda uzmanlaşmaya yönelik projeler ön plana çıkmaktadır. Bu projelerin etkinliğinin ölçülmesinde gençlerin tarım ve kırsalda yaşama yaklaşımlarının değerlendirilmesi

önemlidir. Uzman eller projesi özelinde yapılan bu çalışmada gençlerin tarıma ve kırsalda yaşama yaklaşımlarına yer verilmiştir (Tablo 10). Öğrencilerin % 55.1'i gençlere yönelik verilen desteklemeleri tarımsal faaliyetlere katılımlarında motivasyon kaynağı olarak görürken, % 19.4'ü kararsız olduğunu, % 25.6'sı ise bu desteklemelerin motivasyonda etkili olmadığı görüşüne sahiptir. Uzman eller projesine benzer olan genç çiftçi projesini konu alan bir çalışmada, gençlerin %80'inin destek olmaması durumunda yatırım yapmayacağı belirlenirken (Altıntaş ve ark., 2019); başka bir çalışmada ise gençlere verilen desteklemelerin genç üreticileri tarımsal üretime özendirmediği ortaya konulmuştur (Unakıtan ve Başaran, 2018). Bu çalışmalar ile karşılaştırıldığında çalışmada buna konuya ilişkin elde edilen oran düşüktür. Bu oranın düşüklüğü kırsal kalkınmada uzman eller projesinin 2022 yılında aktif hale gelmesi ve öğrencilerin projeyi büyük ölçüde (% 42.6) duymamış olmalarıyla açıklanabilir.

Tarımda makine ve teknoloji kullanımının yaygınlaşması üretim sürecinin önemli ölçüde kılınmasına ve bunun sonucunda özellikle bitkisel üretimde çalışılan işgünü süresinin azalmasıyla kırsal göçün artmasına neden olmaktadır. Öğrencilerin % 41.9'u ($\bar{x}=3.17$) bitkisel üretim sürecinin kılınmasını kırsalda sürekli ikamet etme durumunu ortadan kaldırdığı görüşüne sahiptir. Buna ek olarak sosyal imkanların yetersizliği, ek gelir sağlama noktasında kısıtlılık gibi nedenler kırsal alanlarda ikamet etme düşüncesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Öğrencilerin tarıma ve kırsal yaşama yönelik düşüncelerinin genel itibarıyla olumsuz yönde olduğu söylenebilir. Gençler çiftçiliğin ağır ve zahmetli görmekte ($\bar{x}=2.19$), tarımsal üretimin diğer sektörlerle göre daha az sermaye gerektirdiği düşüncesine ($\bar{x}=2.32$) katılmamakta ve kentlerin gençlere birçok imkân sunması sonucunda kırsal nüfusun azaldığı ($\bar{x}=2.34$) düşüncesine sahiptir.

Tablo 10. Öğrencilerin tarıma ve kırsal yaşama yönelik düşünceleri (%)

Tarıma ve Kırsal Yaşama Yönelik Düşünceler	%					Ort. Puan	Std. Sapma
	1	2	3	4	5		
Tarımsal üretim diğer sektörlerle göre daha az sermaye gerektirmektedir.	29.5	33.3	20.2	10.1	7.0	2.32	1.199
Gençlere yönelik tarımsal destekler gençlerin tarım sektörüne katılımı için iyi bir motivasyon kaynağıdır.	8.5	17.1	19.4	34.9	20.2	3.41	1.229
Çiftçilik statü olarak olumsuz algılanmaktadır. *	1.6	15.5	28.7	31.0	23.3	2.41	1.058
Şehirlerin birçok alanda gençlere imkân sunması kırsalda genç nüfus oranını azaltmaktadır. *	3.9	11.6	24.0	35.7	24.8	2.34	1.093
Bitkisel üretim sürecinin kısa olması kırsalda sürekli ikamet etmeyi gerektirmemektedir.	6.2	21.7	30.2	32.6	9.3	3.17	1.069
Sektörde risk ve belirsizliklerin fazla oluşu gençlerin tarımda kalma eğilimini olumsuz etkilemektedir. *	3.1	12.4	26.4	35.7	22.5	2.38	1.062
Kırsaldaki eğitim hizmetlerinin yetersizliği gençlerin şehirlere göç etmesinin temel sebebidir. *	3.1	10.1	26.4	42.6	17.8	2.38	.994
Yeter düzeyde gelire sahip olma durumu göç etme eğilimini azaltacaktır.	7.8	16.3	21.7	40.3	14.0	3.36	1.145
Gençlere yönelik geliştirilen tarıma teşvik politikaları sürdürülebilir değildir. *	4.7	10.9	24.0	39.5	20.9	2.39	1.078
Çiftçilik ağır ve zahmetlidir. *	7.0	7.8	16.3	35.7	33.3	2.19	1.186
Evlilik potansiyeli olan kızların aileleri, kızlarına eş olarak tarım ile uğraşanları tercih etmemektedir. *	7.8	10.9	22.5	27.9	31.0	2.36	1.243

Likert ölçeğinde değerlendirilmiştir. (Kesinlikle katılmıyorum-1, Katılmıyorum-2, Ne katılmıyorum ne katılmıyorum-3, Katılmıyorum-4, Kesinlikle katılmıyorum-5)
* Olumsuz yargıların ortalama puanları ters kodlama (olumludan olumsuz) yapılarak hesaplanmıştır

4. Sonuçlar

Tarımsal konularda eğitim almış gençlere pozitif ayrımcılık içeren projeler tarımda sürdürülebilirliği hedef almaktadır. Bu projelerin etkinliğinin değerlendirmesi geliştirilecek ve iyileştirilecek politikalar açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada 2022 yılında uygulanmaya başlanan Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi'nin hedef kitlesini oluşturan ziraat fakültesi öğrencilerinin, proje hakkındaki bilgi düzeyleri, projeden yararlanma düşünceleri, tarıma ve kırsal yaşama yaklaşımları değerlendirilmiş ve önemli sonuçlar elde edilmiştir. Öğrencilerin büyük bir kısmı (% 77.5) mezun olduktan sonra tarım ile uğraşma düşüncesinde olup bu düşüncede en önemli etkenin ailenin tarımsal üretimde bulunması olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, özellikle tarımsal üretimle yakından ilişkili eğitilmiş gençlere, proje desteklerinde öncelik

verilmesinin söz konusu gençlerin üretimden vazgeçmemelerinde önemli olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada dikkat çeken diğer önemli bir husus öğrencilerin büyük bir çoğunluğu tarımla ilgilenmeyi düşünüyor olsa bile bunların çok az bir kısmı projeden yararlanmayı (% 34.9) düşünmektedir. Bu temelde öğrencilerin proje hakkındaki yeterli bilgiye sahip olmaması ile açıklanabilir. Fakülteye yeni başlayan öğrencilerin proje hakkında yeterli bilgisinin olmaması beklenen bir durum iken üst sınıflarda öğrenim gören öğrencilerde de bu oranın çok yüksek olmadığı belirlenmiştir. Bu durumda müfredatta yer alan derslerde ve yönetim tarafından gerçekleştirilecek farklı etkinliklerde, ilgili proje başta olmak üzere tarımsal destekler ile ilgili güncel bilgilerin öğrencilere verilmesi yararlı olacaktır. Kırsal alanlarda özellikle göç ile birlikte yaş ortalamasının yükselmesi

tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini tehdit eden unsurlar arasındadır. Sürdürülebilirlik açısından gençlerin tarımda bulunmasına yönelik oluşturulan politikaların iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde gençlerin sektöre, destekleme ve teşvik programları hakkındaki algılarının bilinmesi önemlidir. Konusunda eğitilmiş gençlerin doğru bilgi sağlama ve gelişen teknolojilerin kullanımını daha kolay benimseyerek uygulaması için, sektörün her açıdan desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Öğrenciler projenin amaçları arasında yer alan tarımsal sürdürülebilirliğe katkı ve göç hareketliliğini önleme noktasında projeyi yeterli bulmamaktadır. Kırsalda gelir beklentisinin karşılanmasının yanında yaşam standartlarının yükseltilmesine yönelik çalışmaların artırılması gençlerin sektörde yer almaları için gerekli görülmektedir. Ayrıca, proje kapsamında verilen 100 000 TL'lik hibe desteğinin yetersiz olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar sonradan bu miktar 250 000 TL'ye yükseltilmiş olsa da, her bir proje konusunun yatırım tutarı değişiklik gösterebilmektedir. Bu nedenle hibe tutarlarının proje konularına göre ayrı olarak belirlenmesi ve ekonomik şartlara göre güncellenmesi projenin başarısı için önerilmektedir. Diğer yandan ilgili kurum tarafından yararlanıcılara ön fikir oluşturması amacı ile proje konularına göre geliştirilecek yatırım fizibilite raporlarının açık erişime sunulmasında yarar vardır. Bununla birlikte proje ön şartlarından biri olan proje sözleşmesinin imzalanmasıyla SGK'lı veya vergi mükellefi olması sonucu bu haklardan feragat etme gerekliliği ek gelir sağlama noktasında bir engel oluşturmaktadır. Bu durumun projeye başvurma düşüncesi üzerinde olumsuz etkiye neden olabileceği düşünülmektedir. Projenin hibe tutarının daha çok mevcutta kırsal alanda kurulu bir yapıya sahip gençler için daha uygun olduğu, tarımsal üretimde yeni girişimciler için yeterli miktarda olmadığı açıktır. Hayvancılık projesinde barınmanın da gerekliliği, bitkisel üretimde ekim-dikim aletlerinin gerekliliği hibe tutarının tek başına yeterli olmayacağı ve hibe dışında yüksek öz sermaye veya kredi yoluyla yatırım sermayesinin gerekliliği yeni girişimcilik için yeterli olmayacaktır.

Uzman eller projesinin dört pilot bölgeden sonra ilk kez 81 ilde uygulanıyor olması, proje bilinirliğinin düşük ve çok fazla ön koşulunun olması, projenin henüz etkin şekilde uygulanmadığını göstermektedir. Bu nedenle proje hakkında daha fazla tanıtım yapılması ve uygulanan projelerin sonuçlarının sürekli olarak izlenerek güncellenmesi projenin etkinliğini artıracaktır. Ayrıca gençlere yönelik hibe programlarının başarıya ulaşmasında kırsaldaki yaşam standartlarının iyileştirilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Yazarların Katkı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit katkıda bulduklarını, makalenin yayına hazır son halini gördüklerini/okuduklarını ve onayladıklarını beyan ederler.

Çıkar Çatışması Beyanı

Tüm yazarlar, bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Etik Kurul Onayı

Çalışmada kullanılan anket formu için Yozgat Bozok Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan 21.12.2022 tarihli 40/10 kararı ile izin alınmıştır.

Kaynaklar

- Adesina, T.K., Favour, E., 2016. Determinants of participation in youth-in-agriculture programme in Ondo State, Nigeria. *Journal of Agricultural extension*, 20(2): 104-117.
- Akdoğan, İ., Gülçubuk, B., 2022. Kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi programının Konya ili özelinde yerel kalkınmaya etkileri. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 8(1): 57-66.
- Altıntaş, G., Altıntaş, A., Bektaş, H., Çakmak, E., Oruç, E., Kızılaslan, H., Birol, D., 2019. Effects of young farmer project support on the tendency of young farmers to stay in agriculture: case of tr83 region, Turkey. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 7(10): 1682-1693.

- Anonim, 2022a. Kırsal kalkınmada uzman eller projesine ilişkin açıklama. <https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Haber/361/Kırsal-Kalkınmada-Uzman-Eller-Projesine-İliskin-Acıklama> (Erişim tarihi: 12.10.2022).
- Anonim, 2022b. 4 kişilik ailenin yoksulluk sınırı 26 bin 485 lira. https://www.ntv.com.tr/ntvpara/turk-is4-kisilik-ailenin-yoksulluk-siniri-26-bin-485-lira,h_zEa6k43U-1VsIVOEXurA (Erişim tarihi: 12.01.2023).
- Anonim, 2023. 4 Ocak 2022 tarihli ve 32073 sayılı Resmi Gazete.
- Başaranoğlu, C., Yılmaz, H., 2020. Genç çiftçilerin çiftçilik yapma eğilimlerinin ve çiftçilik özelliklerinin belirlenmesi: Isparta ili örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 26(1): 19-28.
- Beşen, T., Sayın, B., Kuzgun, M., Karamürsel, D., Çelikyurt, M.A., Emre, M., Öztürk, F., Yılmaz, Ş.G., Birol, D., 2021. TR61 bölgesinde genç çiftçi projesi desteğinden yararlanmayı etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. *Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi*, 7(1): 63-74.
- Bezu, S., Holden, S., 2014. Are rural youth in Ethiopia abandoning agriculture?. *World Development*, 64: 259-272.
- Birol, D., Yılmaz, H.İ., Akdemir, H.A., Çobanoğlu, F., 2020. Türkiye’de genç çiftçi desteklemelerine kriter olabilecek parametrelerin belirlenmesi: tercih deneyi yöntemi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 26(2): 131-146.
- Cheteni, P., 2016. Youth participation in agriculture in the Nkonkobe district municipality, South Africa. *Journal of human ecology*, 55(3): 207-213.
- Çiçek, A., Erkan, O., 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:12. Ders Notları Serisi No:6, Tokat.
- Çobanoğlu, F., Cankurt, M., Tunalıoğlu, R., Yılmaz, H.İ., Nalbantoğlu, A., 2017. Kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi programının etkisinin değerlendirilmesi: Bursa ili örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 14(1): 16-27.
- Daudu, S., Okwoche, V.A., Adegboye, O.G., 2009. Role of youths in agricultural development in Makurdi Local Government Area of Benue State. *Journal of Agricultural Extension*, 13(2): 107-112.
- Doğan, Z., Arslan, S., Berkman, A., 2015. Türkiye’de tarım sektörünün iktisadi gelişimi ve sorunları: tarihsel bir bakış. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1): 29-41.
- Engindeniz, S., Örmeci Kart, M.Ç., Kandemir, Ç., Taşkın, T., 2022. İzmir ilinde üniversite öğrencilerinin kırsal kalkınmada uzman eller projesine bakış açılarının değerlendirilmesi. *Journal of World of Turks*, 14(3): 199-212.
- Güreşçi, E., 2022. Agricultural factors as the root cause of rural migration from a global perspective: rural economic and rural migration. *Cuadernos de Desarrollo Rural*, 19.
- Ma, L., Long, H., Zhang, Y., Tu, S., Ge, D., Tu, X., 2019. Agricultural labor changes and agricultural economic development in China and their implications for rural vitalization. *Journal of Geographical Sciences*, 29(2): 163-179.
- Maïga, E., Christiaensen, L., Palacios-Lopez, A., 2015. Are the youth exiting agriculture en masse. *In Center for the Study of African Economies Conference*, Oxford, UK.
- Njeru, L.K., 2017. Youth in agriculture; perceptions and challenges for enhanced participation in Kajiado North Sub-County, Kenya. *Greener Journal of Agricultural Sciences*, 7(8): 203-209.
- Özkan, B., Alkan, A., 2020. Antalya ilinde Genç Çiftçi Projesinin uygulaması ve sürdürülebilirliği üzerine bir araştırma. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 33(1): 67-72.

- Satar, M., Arıkan, M.S., Peker, A., 2022. Kırsalda girişimcilik örneği: uzman eller projesi ile desteklenen hayvancılık işletmelerinin sosyo-ekonomik analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 7(2): 92-101.
- Sav, O., Sayın, C., 2018. Tarımda kalma eğilimini etkileyen başlıca faktörlerin genel bir değerlendirmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 21(özel sayı): 190-197.
- Sevinç, G., Binici, T., 2016. Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (Kasdep) kapsamında kurulan damızlık sığır yetiştiriciliği kooperatiflerinin genel durumu, sorunları ve çözüm önerileri (Şanlıurfa örneği). *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 20(3): 214-222.
- Unakıtan, G., Başaran, B., 2018. Genç çiftçi projesinin başarısı için bir öneri: genç çiftçi kooperatifleri. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 04(02): 149-157.
- White, B., 2012. Agriculture and the generation problem: rural youth, employment and the future of farming. *ids Bulletin*, 43(6): 9-19.
- Xu, D., Deng, X., Huang, K., Liu, Y., Yong, Z., Liu, S., 2019. Relationships between labor migration and cropland abandonment in rural China from the perspective of village types. *Land Use Policy*, 88: 104164.

Atıf Şekli	Tengiz, Z.M., Ayyıldız, M., Çiçek, A., 2023. Ziraat Fakültesi Öğrencilerinin Kırsal Kalkımda Uzman Eller Projesine Bakış Açılarının Değerlendirilmesi; Yozgat Bozok Üniversitesi Örneği. <i>ISPEC Tarım Bilimleri Dergisi</i> , 7(1): 72-85. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.7723359 .
To Cite	Tengiz, Z.M., Ayyıldız, M., Çiçek, A., 2023. Evaluation of Agricultural Faculty Students' Perspectives on Expert Hands in Rural Development Project; The Case of Yozgat Bozok University. <i>ISPEC Journal of Agricultural Sciences</i> , 7(1): 72-85. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.7723359 .
